

פרשת כי תבוא "וטהר ליבנו לעבדך באמת"

דברים כז: טו - כו

- (טו) אָרוֹר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֵבֶת יִקְנֹק מֵעֲשֵׂה יְדֵי תַרְשׁ וְשֵׁם בְּסֹתֵר וְעָנּוּ כָל־הָעַם וְאָמְרוּ אָמֵן:
- (טז) אָרוֹר מַקְלֵה אָבִיו וְאָמֹו וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (יז) אָרוֹר מְסִיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (יח) אָרוֹר מְשַׁגֵּה עֵנֶר בְּדַרְדָּר וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (יט) אָרוֹר מַטֵּה מִשְׁפָּט גֵר־יָתוּם וְאֶלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (כ) אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־אִשְׁתׁ אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנָף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (כא) אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (כב) אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־אֲחֹתוֹ בֵּת־אָבִיו אֹו בֵּת־אָמֹו וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (כג) אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־חֲמִנְתּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (כד) אָרוֹר מַכֵּה רֵעֵהוּ בְּסֹתֵר וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (כה) אָרוֹר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַפְּזוֹת גִּפְשׁ זָם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
- (כו) אָרוֹר אֲשֶׁר לֹא־יִקְיִים אֶת־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:

כלי יקר דברים (פרשת כי תבוא) פרק כז

(יב) אלה יעמדו לברך את העם וגו'. ובקללות לא נאמר אלה יעמדו לקלל, לפי שהטובות באות מאת ה' בפועל אבל הקללות אינן באים כי אם מעצמם על ידי הסתרת פניו יתברך כי מפי עליון לא תצא הרעות (איכה ג לח), לכך נאמר ואלה יעמדו על הקללה ולא לקלל כי אם ליעד ביאת הקללות, והדבר בספק אם יבואו או לא כי מאחר שאינן באים כי אם בהסתרת פנים אם כן עדיין הדבר תלוי בהוראת המערכה: ומה שנאמרו כל הארורים בפרוש ונשארו הברכות בדיוק ולא להיפך, לפי שעיקר הברכה לעולם הבא הנסתר ורק מפירותיהן יאכלו בעולם הזה להיות להם הכנה שיוכלו לקיים המצוות על ידי מציאות הברכות על כן הסתירם הכתוב. ועוד רמז בזה שברצות ה' דרכי איש אז יהפוך לו הקללה לברכה שאפילו הארורים יתהפכו לברכות על דרך שאמרו חז"ל (מועד קטן ט ב) תזרע ולא תחצד כמבואר למעלה בפרשת בא (שמות י י) בפסוק ראו כי רעה נגד פניכם. ועוד רמז שהברכה בכלל הארורים כי מאחר שהקללה היתה סיבה שמיראתה בא לידי סור מרע ועשה טוב אם כן מפאת הקללות נמשכו הברכות:

רשב"ם

(טו) ושם בסתר - כל הארורים שנים עשר כנגד שנים עשר שבטים וכולה עבירות שרגילים להיות בסתר הם כמו שאפרש בכולם חוץ משנים שרגילים להיות פעמים בגלוי ופעמים בסתר, והן ע"ז ומכה רעהו ולכך פירש בשניהם בסתר. שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל, כי בית דין יענשוהו על הגלויות כמו שכת' בסוף כל הקללות הנסתרות לי"י אלהינו, הוא יקח נקמה מן הנסתרות שהרי נתקללו בשם הקדוש ברוך הוא, אבל הגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, מלקות סקילה שריפה הרג וחנק. הלא תראה אין כתוב כאן "ארור שוכב עם אשת רעהו" כי מה לו ליכנס בבית אחרים ולא יליזו עליו. מקלה אביו

21
במקום בית גידולו, אין אחרים רגילין שם. וכן משיג גבול בגנבה הוא עושה, שאם יראה, ימחה בידו. וכן משגה עור ומטה משפט, כל אילו דברי סתר. שכב עם אשת אביו זהו במקום שהוא גדל שם ואין רואה. עם כל בהמה אין זה כי אם בסתר. וכן אחותו. חתנתו, האם רגילה בבית בתה:

רש"ר הירש

(טו - כו) ארור - ראה פי' בראשית ג, יד - טו. כבר הערנו בפי' פסוק יא: החטאים הנזכרים כאן נעלמים בדרך כלל מעיני הבריות, והחברה האנושית שומרת החוק איננה יכולה לפקח עליהם; משום כך הם נמסרים כאן להשגחה האלוהית הגוזרת ברכה וקללה. דבר זה מפורש בפסוקים טו וכד שכתוב בהם: בסתר. גם שאר החטאים שנאמר בהם "ארור" הם חטאים שבסתר מצד עצם טבעם, ועצם החשאיית של החטאים האלה היא המניע לאמירת הקללות. דבר זה מובלט עוד יותר על ידי ההזכרה המפורשת של "בסתר" בראש רשימת החטאים ובסופה. נמצא שנאמר כאן "ארור" על כל אלה שהם מושחתים מבחינה מוסרית וחברתית, אך שומרים כלפי חוץ על מראית עין של חוקיות. על פי ההקשר, זה הוא אפוא הרעיון של הארורים האלה: "ארור": לא תצלה דרכו של אדם העושה אחד מאלה: הוא מתחזה כלפי חוץ כמי שדבק בה', אך בחשאי הוא כופר במציאותו ובהנהגתו הבלעדית של ה'; כלפי חוץ הוא נוהג כבוד באביו ובאמו, אך בסתר לבו הוא מתנשא עליהם בזלזול; בעיני הבריות הוא שומר על שמו הטוב כאדם ישר, אך באין רואים הוא מצמצם את תחומו החוקי של רעהו כדי להפיק תועלת לעצמו; באזני חכמים ופקחים הוא מדבר בהתלהבות על עזרה לזולת, אך הוא ממיט שואה על עוורים וקצרי ראייה; הוא מכניע את עצמו בפני גדולים וחזקים, אך הוא נמנע מלקיים את חובתו האנושית כלפי חלשים וחסרי ישע; הוא שומר בהתחסדות על הנימוסים המוסריים של החברה, אך הוא מתמכר בחשאי לפריצות מינית (פסוקים כ - כד); אין הוא שולף את חרבו כנגד רעהו, אך במסווה של שיחת רעים הוא רוצח את אושרו, את שלומו ואת כבודו; בקהילתו רוחשים לו אמוץ בלתי - מוגבל, אך הוא מגצל אותו לרעה על ידי שחיתות במסחרים; ובסופו של דבר לא תצלה גם דרכו של אדם המקיים את חובתו בינו לבין עצמו, אך הוא אדיש לירידת הנאמנות לתורה בחוגו הצר או הרחב:

הרב עמיטל זצ"ל

כיום אנו מתמודדים מול תרבות של שקר. בארצות מזרח אירופה הייתה תרבות של 'שקר גלוי': הכול ידעו שלא ניתן להאמין לשום דבר ולא ניתן לסמוך על אף אחד. אנשים האמינו רק במה שכדאי ומשתלם, ולא במה שנראה בעיניהם אמיתי. בארצות המערב, לעומת זאת, נוהגת תרבות של 'שקר נסתר': עוטפים את השקר בעטיפות יפות - וכך משווקים אותו. כך הדבר, למשל, בפרסום מוצרים או בתעמולה פוליטית. מציגים תמונה חיצונית יפה וקוסמת, שהקשר בינה ובין ערכו הפנימי של המוצר או של האדם מועט ביותר.

גם את היהדות יש שמנסים למכור בעטיפות יפות, באמצעות הצגת כל מיני דברים חיצוניים נחמדים וקוסמים שיש בה, במקום לעסוק בתוכן, בפנימיות ובעומק שבה.

בהרבה מקומות ובאופנים רבים ומגוונים הזהירו חז"ל על הצורך להתרחק מן הזיוף שבחיצוניות, מן הפער שבין האמת לכל מה שאיננו אמת, ומן הצביעות שבכך. אחד מן המעניינים שבהם נמצא בתלמוד הירושלמי, ונביא תחילה בלשונו:

[...] בתר יומין חמא ההוא חסידיא לחסידיא חברה מטייל גו גנין גו פרדיסין גו מבויעין דמוי [...] וחמא למרים ברת עלי בצלים. רבי לעזר בר יוסה אמר: תלייא בחיטי ביזייא, רבי יוסי בן חנינא אמר: צירתא

דתרעא דגיהנם קביע באודנה. אמר לון: למה דא כן? אמרו ליה: דהוות ציימה ומפרסמה, ואית דאמרי דהוות ציימה חד יום ומקזה ליה תריי. אמר לון: עד אימת היא כן? אמרו ליה: עד דייתי שמעון בן שטח, ואנן מרימין לה מן גו אודנה וקבעין ליה גו אודניה. אמר לון: ולמה? אמרו ליה: דאמר אין אנא מתעביד נשייא – אנא מקטל חרשייא; והא איתעבד נשייא ולא קטן חרשייא [...] אלא איזיל אמור ליה [...] אמר ליה: [...] ולא עוד אלא בפומי לא אמרית בלבי חשבית (חגיגה פ"ב ה"ב).

הירושלמי מספר על חסיד אחד שנגלה לאחר מותו לחסיד אחר וסיפר לו את שראה בעולם האמת. בין השאר סיפר על אישה בשם מרים בת עלי בצלים, שציר שערי הגיהנום היה קבוע באוזנה. וכל כך למה? מסתבר שהיא נענשה בכך על מנהגה לצום ולפרסם זאת ברבים, ויש אומרים: לצום יום אחד ולפרסם שצמה יומיים. החסיד המשיך ואמר, שעל אישה זו נגזר כי תישאר במקומה עד שיחליפנה שמעון בן שטח נשיא ישראל, שטרם עלייתו לנשיאות הבטיח לחסל את תופעת המכשפות ולא עמד בהבטחתו. החסיד ששמע זאת סיפר על כך לשמעון בן שטח, והלה דאג מייד לחיסול המכשפות – אף כי מעולם לא הוציא את ההבטחה ואת ההתחייבות הזאת בפיו, אלא רק תכנן בליבו לעשות כן.

מה פשר השם 'מרים בת עלי בצלים'?

בין הבצל לשאר הירקות קיים הבדל בולט: לירקות רגילים יש בדרך כלל קליפה ותוך, בעוד שלבצל יש קליפות בלבד. לאחר קילוף קליפה אחת – מתגלה ובאה קליפה נוספת וכן הלאה, עד תום הבצל כולו. כולו קליפות. עלי הבצל הם סמל לדברים שכל עצמם קליפה וחיצוניות ואין בהם מאומה מלבדה. הירושלמי יוצא כנגד דברים שאין להם כיסוי פנימי, שאינם אלא שקרים בעטיפה יפה. אותה מרים בת עלי בצלים נהגה לומר שצמה יומיים, אף כי צמה יום אחד בלבד. שמעון בן שטח הבטיח שיחסל את המכשפות ולא עשה זאת; ויתרה מזאת: הוא אמור היה להיענש אף שלא הבטיח זאת בפה אלא בלב בלבד.

היהדות דורשת כיסוי לכל דבר – ואפילו לתכנון שבהרהורים בלבד. היהדות סולדת מחיצוניות שאין מאחריה דבר. אדם צריך לברוק את דרכיו

היטב ולוודא שיש כיסוי פנימי לכל דבר שהוא אומר או מתכנן. זה גם ההסבר לתיאור ציר שער הגיהנום הקבוע באוזן – רמז לכך שמרים בת עלי בצלים התייחסה לדברים כפי שהם נשמעים – ולא כפי שהם באמת.

זוהי כוונת הגמרא בעבודה זרה שהבאנו בתחילת דברינו. הגמרא מבקשת לומר כי אין די לשנן ולדקלם את דברי הרב כמות שהם, ולהסתפק במה שנראה ונשמע מהם במבט ראשון, אלא יש להבינם היטב ולברר את עומקם עד תום. למלאכה כזו אכן דרוש זמן מרובה, אפילו ארבעים שנה.

"וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרְאוֹת וְאָזְנִים לְשִׁמֵּעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

אמר רבה: שמע מינה, לא קאי איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין.

וענין זה ישנו בש"ק. דאיתא בספה"ק שב"ת ר"ת ש'בת ב'ו ת'שוב, כי התשובה בש"ק היא מתוך גודל החביבות שיש ליהודי להקב"ה והיאך עבר ועשה נגד רצונו. וכמ"ד וקראת לשבת עונג וגו' אז תתענג על ה', עיקר העבודה בש"ק היא אז תתענג על ה'. והתשובה של ש"ק היא מגודל

החביבות של אז תתענג על ה', לכך שבת בו תשוב. וזהו מד"א במדרש תנחומא (פר' בראשית) כבוד שבת עדיף מאלף תעניות, לפי שעונג שבת מורה על גודל החביבות שיש ליהודי להקב"ה שמתוך כך הוא מתענג בשבת, ע"כ תענוג שבת אחת עדיף מאלף תעניות.

(ועפ"ז י"ל מד"כ בפרשה זו בפר' התוכחה, ובאו עליך כל הקללות וגו' כי לא שמעת בקול ה"א לשמור מצותיו וחוקותיו אשר צוך, ואח"כ כתוב, תחת אשר לא עבדת את ה"א בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך וגו'. והקשו המפרשים דהרי כבר מפורש בתחילה שהקללות הם על כי לא שמעת בקול ה"א לשמור מצותיו, ומה זה שנא' אח"כ תחת אשר לא עבדת את ה"א בשמחה ובטוב לבב. ועצם הדבר צ"ב, מדוע מגיע עונשים קשים כ"כ על אשר לא עבדת את ה"א בשמחה. (ועי' באוה"ח הק' שמפרש דכי לא שמעת וגו' קאי על הקללות שנאמרו עד כאן, ואילו ההמשך תחת אשר וכו' קאי אדלהלן.) אכן ע"פ האמור י"ל דקאי גם אדלעיל, כי על כל פשעים תכסה אהבה, ואף אם עצמו פשעו של יהודי מאד יש לו עצה של תכסה אהבה, שיעורר חביבות וישוב מאהבה אל השי"ת. וזו עיקר התביעה ליהודי, שאם על עצם החטא היתה לו התגברות היצה"ר והתאוות והריהו כאנוס, אבל אחר שחטא למה לא המתיקם ע"י האהבה המכסה על כל פשעים. (אם בכת התשובה של שבת בו תשוב בבחי' אז תתענג על ה', ואם ע"י החביבות שיהודי מעורר בקיום המצוות, שזוהי עצה ליהודי לכסות על כל פשעים באהבה, שכאשר הוא עושה תשובה מתוך גודל החביבות להשי"ת אז הוא מקבל לב לדעת ועינים לראות ואזניים לשמוע, שמתחיל לראות את גדלות הבורא, ונמתקים כל הדינים מכח החביבות. וזהו פ"ה הפ' תחת אשר לא עבדת וגו', שאמנם הקללות באות כי לא שמעת בקול ה"א לשמור מצותיו, אך בכ"ז הרי אם היית לוקח עצמך לתשוב בתשובה בכת האהבה והשמחה היה זה ממתיק את כל הדינים, נמצא שבעצם כל העונשים באים תחת אשר לא עבדת את ה"א בשמחה ובטוב לבב, על מה שהיה בידו לתקן ולא תיקן, שלא אחו בעצה שיש ליהודי

נתיבות שלום

שאתם דבקים וחפצים במקום. ובתורת אבות איתא ממרן הס"ק מלכוביץ' זי"ע, מה ראה משה דוקא ביום הזה, הלא ראה את ישראל במצרים ובקרי"ס ובקבלת התורה איך שמסרו את נפשם, ומה היה ביום הזה במיוחד. אלא שביום הזה ראה משה את גודל החביבות וגודל האהבה של ישראל אל הקב"ה, שהם חפצים בתורה. ואמר ע"ז שאין יהודי יכול להגיע למדרגה של לב לדעת, לדעה את ה', ועינים

ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה. וברש"י, שמעתי שאותו היום שנתן משה את ספר התורה לבני לוי, כמ"ש ויתנה אל הכהנים בני לוי, באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו, משה רבינו אף אנו עמדתנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה וכו'. ושמוע משה על הדבר, ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם, היום הזה הבנתי

לראות את גדלות הבורא, וכן אזנים לשמוע, אלא על ידי חביבות. שכאשר יש ליהודי חביבות אז מגיע הוא למדרגה שיש לו לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע. ולאחר ארבעים שנה הגיעו ישראל למדרגה הראויה של לב לדעת ועינים לראות. והרה"צ ר' יהודה לייב זצ"ל כתב שכאשר מרן הס"ק מסלונים זי"ע חזר על מאמר זה, נענע בראשו ואמר "איי חביבות איי חביבות".

העיקר אצל יהודי היא החביבות להשי"ת שהוא מעורר בעבודתו, ומצוה בלא כוונה ובלא חביבות היא כגוף בלא נשמה. וזהו שאחז"ל (ר"ה טז) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. ופירש"י, שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצוות מסתמין דבריו. והיינו שמעצם קיום המצוה בכל פרטיה ודקדוקיה עדיין אין השטן מתערבב, רק כאשר הוא רואה את גודל החביבות של ישראל בקיום המצוה, שמקיימין אותה בכל האופנים יושבין ועומדין, מזה מתערבב ומסתמין דבריו.]

וזה גם גודל ענין מצות ביכורים שנאמרה בפרשה זו, כדאיתא במדרש שכל העולם נברא בזכות מצות ביכורים. שאף שיש תרי"ג מצוות, ומהן שיותר קשה לקיימן ממצות ביכורים, בריאת העולם היא דוקא בזכות מצות ביכורים, משום שמצות ביכורים מורה על גודל החביבות של יהודי להקב"ה, שמוסר את ראשית פרי עמלו לאחר שעמל ויגע בשדהו כל השנה, והפירות הראשונים האלו חביבים לו ביותר ושונים אצלו מאד מאד, וכיון שרואה תאנה שביכרה קושר עליה גמי ואומר קודש לה', שמוסר להשי"ת את הדבר היקר והחשוב לו ביותר. זה מורה על גודל החביבות, וכל בריאת העולם היא בזכות גודל החביבות שבמצות ביכורים.

המכסה על כל פשעים. ולכן אפי' עבד ע"ז כדור
אנוש ואח"כ שומר שבת כהלכתה מוחלין לו. ולכך
במצות תקיעת שופר שענינה להמתיק הדינים, הרי
יותר מעצם המצוה מתערבב ביותר השטן מגודל
החביבות של ישראל בקיום המצוה, שזה ממתיק
את כל הדינים.

ואין לאף אחד מאומות העולם, לעורר חביבות ואהבה
המכסים על כל פשעים. וזהו מד"א בספה"ק בשם
מדרש, תחת אשר לא עבדת את ה"א בשמחה זה
עונג שבת, והיינו כמבואר, שאף אם חטאת כבר
ולא שמעת בקול ה"א לשמור מצותיו הרי יש לך
את כח התשובה של ש"ק בחי' או תתענג על ה'

